

İnci QASIMOVA
Magistrant

AZƏRBAYCANDA KİTAB NƏŞRİ VƏ TIRAJ PROBLEMI

Kitabın tirajı nəşirləri və kitab müəlliflərini daim düşündürən və narahat edən problemlərdən biridir. Kitabın tirajı nə qədər olmalıdır ki, tələblə təklif arasındakı tarazlıq pozulmasın? Bəs bu sahədə Azərbaycanda vəziyyət necə olub, indi necədir?

II Dünya Müharibəsindən sonrakı dövrdə kitab nəşri dirçəlməyə başladı və bu dirçəlmə kitabların sayının həm ad, həm də tiraj etibarilə artmasına səbəb oldu. Keçən əsrin ikinci yarısının 60-cı illərindən başlayaraq bu özünü daha qabarıq biruzə verməyə başladı. Respublikada kitab çapını nizamlamaq üçün Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Çap Komitəsi yaradıldı. Bu komitə respublikada kitab çapının vəziyyətinə nəzarət etməli idi.

Heç təsadüfi deyildi ki, 1970-ci ildə Azərbaycanda 11 mln. 600min nüsxə tirajla 300 adda kitab buraxılmışdır. Bu, 1950-ci ildə olduğundan 600 min nüsxə çox idi (6, s.9). 1975-ci ildə isə ölkədə cəmi 1180 adda 11mln. 290 min 100 nüsxə tirajla kitab buraxılmışdır. Bunlardan 829 adda 9 mln. 275 min nüsxəsi Azərbaycanca, 333 adda 1 mln. 719 min 500 nüsxəsi rusca, 18 adda 295 min 500 nüsxəsi isə başqa xarici dillərdə olmuşdur (3, s.158-159).

80-ci ildə bu göstərici bir qədər də artaraq ad etibarilə 1226, tiraj etibarilə isə 11 mln. 778 min 500 nüsxə olmuşdur (4, s.182-183).

90-ci ildə kitabların sayı ad etibarilə azalıb 829 olsa da tiraj artaraq 12 mln. 528 min 500 nüsxə olmuşdur (5, s.175).

Ümumiyyətlə 70-ci illərdə Sovet kitab nəşri işində 4 növ tiraj siyasətindən istifadə edilirdi. Bunlar:

1. İdeoloji –kommunist ideologiyasının yayılması.

2. Yerli resurslardan istifadə - yerli resurs imkanlarından istifadə edərək aparılan tiraj siyasəti.

3. Kitab məhsullarından istifadənin nizamla salınması minimallaşdırılması ilə aparılan tiraj siyasəti.

4. Sosial demoqrafik - əhalinin müxtəlif qruplarının tələbatlarının diferensiasiyası nəzərə alınmaqla aparılan tiraj siyasəti (9, s.7).

80-ci illərdən başlayaraq isə beşinci yanaşmadan da istifadə edilirdi. Bu, optimal çap üsulu idi ki, burada nə bazar qanunları, nə də kitab çapının inkişafı və oxucuların kitaba olan tələbatı ödənilmirdi (9, s.7).

1981-ci ildə Sov. İKP-nin XXVI qurultayında bədii ədəbiyyatın çapının həcmnin artırılmasının vacibliyinə xüsusi fikir verildi (8, s.182).

Bu dövrdə kitabların qiymətinin aşağı salınması siyasəti də ona olan hörmətin azalmasına səbəb olmadı. Əhali arasında şəxsi kitabxanaların yaradılması sahəsində aparılan təbliğat işi nəticəsində tələblə təklif arasında, xüsusən də bədii, sorğu və tibbi ədəbiyyata olan tələbat 80-ci illərin ikinci yarısında azalmadı ki, artdı.

Sovet İttifaqının dağılmasından sonra isə bu iş geriləməyə başladı. Bazar iqtisadiyyatına keçid, qiymətlərin liberallaşdırılması mədəniyyətin əsas sahələrinə, o cümlədən kitab nəşrinə və ticarətinə mənfi təsir göstərməyə başladı. Kağızın, mətbəə xərclərinin çoxalması, poliqrafiya avadanlıqlarının və digər çap texnologiyası vasitələrinin çatışmaması və qiymətlərin çox baha başa gəlməsi kitab nəşri işini olduqca çətinləşdirir (2, s.11). Əhalinin maddi rifah halının pisləşməsi və çap məhsullarının qiymətlərinin dünya bazarının qiymətləri səviyyəsinə çatmaq cəhdləri onunla nəticələndi ki, kitabın alış səviyyəsi, başqa sözlə, əhalinin alıcılıq qabiliyyəti xeyli aşağı düşdü və sözsüz ki, bu da tirajın azalmasına, kitabların qiymətlərinin bir az da qalxmasına səbəb oldu.

İndi Azərbaycanda 150-ə qədər nəşriyyat fəaliyyət göstərir. Onlardan 140-a qədəri özəl nəşriyyatdır. Bu nəşriyyatlardan cəmi 55-ə qədəri indi ölkədə nəşr edilən kitab məhsulunun 70-80%-ni verir (1, s.2). Qalanları isə ildə bir-iki kitab buraxırlar, ya da heç kitab çap etmirlər. Çap olunan kitabların tirajları ilə 80-ci illərdə çap olunan kitabların tirajları arasında fərq isə çox böyükdür. Belə ki, 80-ci illərdə elmi-kütləvi və bədii ədəbiyyatın tirajı 50-100 min nüsxə arası olurdusa (bu rəqəm ən kiçik hallarda 5 min təşkil edirdi), indi çap olunan kitabın tirajı 2 min nüsxəni nadir hallarda keçir (Təbii ki, buraya dərslilər aid deyil. Çünki, dərslilərin tirajı 40 min nüsxəyə də çata bilər).

Bu gün ölkədə nə qədər kitabın çap olunması, onların tirajının nə qədər olması haqqında məlumat almaq heç mümkün olmayacaq qədər çətinidir. Çünki ölkədəki çap məhsulunun həcminə nəzarət edəcək vahid bir orqan yoxdur. Əvvəl bu işi Dövlət Kitab Palatası icra edirdi.

Kitab Palatasının ləğvi və onun funksiyasının M.F.Axundov adına Milli Kitabxanaya verilməsi, onun əvəzində Milli Kitabxananın tərkibində “Milli mətbuatın uçotu, qeydiyyatı və təbliği” şöbəsinin yaradılması da bu problemi kökündən həll edə bilmir (7, s.258). Ancaq 2005-ci ildə bu şöbə 1990-cı ildə çap olunmuş ədəbiyyatı özündə əks etdirən “Birillik Azərbaycan kitabı” seriyasından olan növbəti göstəricini çap edə bilər. Bu görülən işə baxmayaraq, artıq on ildən çoxdur ki, ölkədəki çap məhsulunun həcmi barədə heç yerdə heç bir məlumat yoxdur, nə vaxt olacağını isə demək çox çətinidir.

ƏDƏBİYYAT Azərbaycan dilində

1. Allahverdiyev B. *Azərbaycanda kitab ticarəti: durumu, problemləri, mülahizələr və təkliflər // Yeni nəşrlər.* - 2004. - №3. - S. 2.
2. Allahverdiyev B., Məmmədşad R. *Müasir mərhələdə kitab ticarətinin təşkili.* - B. - Gənclik, 1996. - S. 11

3. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1975. –B., 1976. –S. 158-159.*
4. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1980. –B., 1981. –S. 182-183.*
5. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1990. –B., 1990. –S. 175.*
6. *Əfəndizadə Ş. Kitab xalqlar arasında ünsiyyət vasitəsidir. – B., 1972. – S. 9.*
7. *Umudlu İ. Kitab nəşri bu gün. – B.: Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2004. – S. 258*

Rus dilində

8. *Материалы XXVI Съезда: М., 1981. – С. 182*
9. *Симагина Т.Н. Издательская политика в последний период истории СССР (70-80 гг.): Автореферат дис. канд. истор. наук.-М., 1994.- С. 7*

*Инджи Гасымова
Магистрант*

**ИЗДАНИЕ КНИГИ И ТИРАЖНАЯ ПРОБЛЕМА
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрена тиражная проблема книгоиздания в Азербайджане во второй половине XX века. В статье особое внимание уделено тиражной политике проводимой в Советский период.